

Mnohé z proměnných zkoumaných v této části jsou úzce svázány s mezinárodními vztahy. Jeden z hlavních hnacích motorů rostoucí nerovnosti, jímž je globalizace obchodu a financí, vyžaduje relativně klidný a stabilní světový řád toho typu, jaký poprvé nastolilo britské impérium zahájením světových podátské integrace v 19. století, později obnovila faktická hegemonie světových států a následně utužil konec studené války. Klíčové nívelizáční mechanismy typu sdružování v odborech, veřejné zásahy do stanovování me- v soukromém sektoru a výrazně progresivní zdanění majetku i příjmů se po- prvé dostaly do popředí v kontextu globální války, stejně jako plná zaměst- nanost během druhé světové války a po ní. Nerovnostní politická polarizace v USA začala rychle slábnout po Velké hospodářské krizi a za druhé světové války. A přestože probíhající technologické změny jsou neoddiskutovatelným faktem, vyvažovací faktor v podobě poskytovaného vzdělání je z velké části otázkou veřejné politiky. Hybné síly nerovnostních posunů posledních několika desetiletí v konečném důsledku odrážejí vývoj mezinárodních vztahů a světové bezpečnosti po takzvané velké kompresi. Prudké otřesy sice narušily globální výměnné síť, utužily sociální solidaritu i politickou soudržnost a podpořily agresivní fiskální politiku, ale jakmile dozněly, začaly tyto ba- riéry bránící mzdovému rozptylu a koncentraci majetku opět povolovat.⁵⁵⁷

CO PŘINESE BUDOUCNOST?

POD TLAKEM

Než přistoupíme k této otázce, stálo by za to připomenout, že hospodářská nerovnost na celém světě je vyšší, než by se mohlo zdát čisté podle standardních měření. Zaprvé — nejrozšířenější ukazatel příjmové nerovnosti v pří- době Giniho koeficientu je s to postihnout rozložení úplně nejvyšších pří- jmů jen v omezené míře. Kompenzace tohoto schodku ukazují k podstatně vyšší skutečné úrovni celkové nerovnosti. Zadruhé — kdybychom mohli do- statistik soukromého majetku domácnosti započítat i neohlášené finance uložené v daňových rájích, dostali bychom vyšší nerovnost i v této kategorii. Zatřetí — v souladu s běžnou praxí jsem se zaměřoval na relativní ukazatele příjmového a majetkového rozdělení. Z hlediska absolutní nerovnosti, tj. šíře propasti mezi vysokými a nízkými příjmy, však i poměrně konstantní nebo jen mírně rostoucí Giniho koeficient a nejvyšší podíly na příjmech pozorova- vané v některých západoevropských zemích vypovídají o sílící nerovnováze faktických příjmů (v eurech nebo jiných národních měnách), pokud bereme v úvahu i hospodářský růst.

Tento efekt je mnohem výraznější ve společnostech typu Spojených států, které se vyznačují čím dál asymetričtějším rozdělením zdrojů v kombinaci s rychlejším tempem růstu. V Číně, kde Giniho koeficient příjmové distribuce

do roku 2060 výrazně vzroste právě v důsledku stárnutí. V Japonsku, kde osoby narozené v zahraničí tvoří mnohem menší část obyvatelstva než v Evropské unii nebo ve Spojených státech a index starobní závislosti už dosáhl hodnoty 0,4, je stoupající příjmová nerovnost vysvětlována převážně stárnutím populace. Je to šokující zjištění, když vezmeme v úvahu, že krajně restriktivní přistěhovalecká politika Japonska dosud pomáhala udržovat celkovou rovnostářské rozdělení příjmů před zdaněním a transfery stejně jako v Jižní Koreji a na Tchaj-wanu.⁵⁶¹

Všechny tyto prognózy předpokládají značný objem pokračujícího přistěhovalectví, jelikož bez tohoto demografického přínosu by evropský index starobní závislosti mohl vzrůst do roku 2050 až na 0,6. Příchod mnoha milionů přistěhovačů by tudíž jen zmírnil dlouhodobý dopad pokračujícího dosud nevidané zkoušce. Význačný demograf David Coleman ve své průkopnické studii toho, co sám označuje za „třetí demografický zlom“, odhaduje, že i při umírněné předpokládané míře přistěhovalectví a plodnosti přistěhovačů vzroste podíl osob cizího původu (pojem definovaný v každé zemi jinak) v populaci šesti ze sedmi jim zkoumaných zemí, tzn. Anglie, Walesu, Německa, Nizozemska, Norska, Rakouska a Švédska, na čtvrtinu až třetinu do roku 2050. V uvedených zemích přitom žije zhruba polovina obyvatelstva západní Evropy a podobné změny čekají i mnoho dalších států. Výskyt osob spadajících do této kategorie bude navíc mnohem výraznější mezi dětmi ve školách a mladými pracujícími, kde bude v některých případech činit až polovinu celkového počtu obyvatel daného státu. Odhaduje se, že přistěhovači z nezápadních zemí budou tvořit až šestinu obyvatel Německa a Nizozemska. Jelikož nás žádný přesvědčivý důvod nenutí předpokládat, že tyto trendy začnou v polovině století slábnout, můžou se z Nizozemska a Švédska do roku 2100 stát země, v nichž budou osoby cizího původu tvořit většíinu populace.⁵⁶²

Demografická obnova v takovém rozsahu by v dějinách této části světa neměla obdoby od vzniku zemědělství a navíc by mohla mít nepředvídatelný dopad na nerovnost. Z ekonomického hlediska leccos závisí na úspěšné integraci přistěhovačů. Jejich dosažené vzdělání je a nadále zůstane mnohem nižší než u evropských státních příslušníků a míra zaměstnanosti je v mnoha zemích nízká, zejména co se žen týče. Přetrvávání či zhoršování těchto problémů může mít nerovnostní dopad na dané společnosti. Rozrůstání komunit

prvogeneračních přistěhovačů a osob z rodin, které ještě nedávno byly cizího původu, může navíc ovlivnit postoje a politiku týkající se sociálního zabezpečení a výdajů k přerozdělování. Alberto Alesina a Edward Glaeser tvrdí, že sociální politika souvisí s národnostní homogenitou, což by mohlo vysvětlit, proč v USA vznikl slabší sociální stát než v evropských zemích. Oba autoři předpokládají, že rostoucí míra přistěhovalectví oslabí štědrost evropských sociálních států, přičemž protimigrantské postoje budou využívány ke zmírnění přerozdělovací politiky a „v konečném důsledku posunou úroveň přerozdělování v Evropě blíž k americkému hodnotám“. Faktický výhled tuto předpověď přinejmenším zatím nepotvrdil. Nedávny obsáhlý přehled nejdřív nic, co by potvrdovalo představa, že přistěhovalectví oslabuje podporu sociální politiky v řadách široké veřejnosti.⁵⁶³

Konkrétnější poznatky však ukazují, že obavy jsou na místě. Vyšší různorodost a vyšší míra přistěhovalectví jsou ve skutečnosti spojené s méně štědrými sociální politikou i s vyšší mírou chudoby a nerovnosti. V evropských členských zemích OECD je sice národnostní rozmanitost nepřímo úměrná úrovni státních výdajů na sociální péči jen slabě, ale má silnější negativní dopad na postoje, než jaký se pojí s mírou nezaměstnanosti. Zámoňní Evropané, na které doléhá velká část finanční zátěže, vyjadřují slabší podporu přerozdělování, pokud mnozí z huře placených členů dané společnosti patří k národnostním menšinám. Přerozdělovací preference v kontextu zdanění podle britských výzkumů slábnou, pokud jsou chudí vinou národnostní rozmanitosti vnímáni jako jiní. Zásadní roli zde hrají zdroje a dimenze různorodosti přistěhovalectví a náboženská odlišnost mají výraznější negativní dopad na poskytování sociální péče než přítomnost národnostních a rasových menšin. První dva z těchto faktorů už se staly určujícími rysy evropské zkušenosti, přičemž pravděpodobnost přetrávajících migračních tlaků z oblasti Středního východu a Afriky je zárukou jejich trvalého a patrně silnějšího významu. Zde je důležité mít na paměti, že evropský „třetí demografický zlom“, který vlivem přistěhovalectví a poklesu porodnosti pod hranici generační obnovy od základů změni složení národních populací, je stále ještě v počátcích svých. V průběhu následující generace může změnit zavedené vzorce přerozdělování a nerovnosti v ohledech, které nejsme schopni předvídat. Vzhledem k vysoké nákladnosti stávajících systémů a nerovnostním tlakům vyvolaným stárnutím, přistěhovalectvím a silící různorodostí je pravděpodobnější, že tyto změny budou nerovnost spíše zvyšovat než omezovat.⁵⁶⁴

z politického hlediska zcela uskutečnitelně". Piketty považuje osmdesátiprocentní zdanění nejvyšších příjmů za „optimální“ ve smyslu vzájemného vyvážení ekonomických nákladů a příznivého dopadu na nerovnost, ale ochotně přiznává: „Přesto se zdá poměrně málo pravděpodobné, že by se k [takové fiskální politice] v krátkém časovém výhledu [Spojené státy] odhodlaly“⁵⁶⁹ vrhy, jejichž úspěšnost je podminěna efektivní koordinací politiky v celosvětovém měřítku, zvedají překážky bránící jejich uskutečnění závratně vysokou tlakou v podobě jakéhosi mezinárodního orgánu pro koordinaci pracovních norem, „pakliže odhlédneme od politické uskutečnitelnosti nebo praktické funkčnosti takového úřadu“. Piketty výslovně uvádí, že navrhovaná „světová daň z kapitálu je utopie“, i když podotýká, že reálnému zavedení celoevropského daně z majetku „nebrání žádná technická překážka“. Úspěštilé myšlenky tohoto typu by vají však kritizovány nejen jako zbytečné, ale i jako potenciálně kontraproduktivní, jelikož mohou odvádět pozornost od příměněnějších opatření. Vážnější zamýšlení nad prostředky nutnými k mobilizaci politických většin, jež by kterékoli z takto navrhovaných opatření prosadily v praxi, v tom všem přitom až nápadně chybí.⁵⁶⁹

Dosud nejpodrobnější a nejpřesnější program, kterým je nedávno předložený návrh Anthonyho Atkinsona na snížení nerovnosti ve Velké Británii, podtrhuje omezení tohoto politicky orientovaného přístupu. Kompletní reformní balíček zahrnuje čtrná a často ambiciózní opatření. Veřejný sektor by se měl snažit ovlivnit technologický vývoj tím, že bude „podporovat inovace zvyšující zaměstnatelnost pracujících“, zákonodárci by se měli pokusit „omezit tržní vlivy na spotřebitelských trzích“ a rozšířit vyjednávací možnosti dělnických organizací, podniky by se měly dělit o zisk s pracujícími „v souladu s etickými principy“, pokud chtějí získávat veřejné zakázky. Zdanění nejvyšších příjmů by mělo stoupnout na 65 %, příjmy z kapitálu by se měly zdanit agresivněji než výdělky, dědičné a darovací daně za života dárců by se měly zpřísnit, výše daně z nemovitosti by se měla stanovovat podle aktuálního ocenění, státní dluhopisy by měly zaručovat „kladnou (případně i dotovanou) reálnou míru úroků z úspor“, zákonem daná minimální mzda by měla „být rovna existenčnímu minimu“, každý občan by měl obdržet kapitálový příděl po dosažení plnoletosti nebo později a „stát by měl nabízet zaručené zaměstnání s platem odpovídajícím existenčnímu minimu každému, kdo o ně požádá“ (sám autor však připouští, že se to „může zdát bizarní“). Mezi možnými

doplňky je roční daň z majetku a „globální daňový režim pro fyzické osoby doplněný na celkové výši majetku“. Atkinson dále navrhuje přinutit Evropany založený na zavedení „nepodmíněného základního příjmu pro děti“ jako zasloužitelné peněžní dávky odvozované od mediánového národního důchodu. V obšírném zamýšlení nad otázkou, zda by se něco takového dalo uskutečnit v praxi, se Atkinson zaměřuje na ekonomické náklady (které zůstávají nejasně), vyrovnávací globalizační tlaky, jimž hodlá čelit koordinací politiky v evropském či celosvětovém měřítku, a finanční dostupnost. Na rozdíl od ostatních zastánců reformních opatření nastiňuje i odhad pravděpodobného účinku takového balíčku. Pokud by se podařilo prosadit všechny čtyři hlavní kroky, tj. vyšší a progresivnější daň z příjmu, daňové úlevy na pracovní příjmy pro nejnižší příjmové skupiny, vyšší zdanitelné dávky vyplácené na každé dítě a nepodmíněný základní příjem pro všechny občany, Giniho koeficient ekvivalizovaného disponibilního důchodu by klesl o 5,5 procentního bodu, čímž by se stávající nerovnostní rozdíl mezi Británií a Švédskem zúžil o víc než polovinu. Omezení změny by tudíž vedly k méně výraznému zlepšení o tři až čtyři procentní body. Sám Atkinson to zasazuje do příslušného kontextu, když uvádí, že tentýž Giniho koeficient v Británii vzrostl od druhé poloviny sedmdesátých let do roku 2013 o sedm procentních bodů. I kombinace několika poměrně radikálních a historicky bezprecedentních státních zásahů by tedy zvrátila účinky opětovného nárůstu nerovnosti jen zčásti a umírněnější politika by přinesla ještě menší užitek.⁵⁷⁰

SVĚT BEZ JEZDCŮ?

„*Tout cela est-il utopique?*“⁵⁷¹ I ta z výše navrhovaných politických opatření, která nejsou vložena do utopické, mnohdy trpí nedostatečnou historickou informovaností. Okrajové reformy těžko mohou mít zásadnější dopad na stávající trendy v rozložení tržních příjmů a majetku. Atkinsonův rozbor má tu jedinečnou výhodu, že bere v potaz cenu ambiciózního reformního balíčku i jeho pravděpodobný účinek na nerovnost disponibilního důchodu, který je u všech realistických konfigurací politiky poměrně skromný. Obecně lze přitom pozorovat překvapivě malý zájem o to, jak podobné návrhy uskutečnit v praxi, či dokonce zda by vůbec mohly výrazněji zlepšit situaci. Historie nám ale přináší dva důležité poznatky ohledně nivelizace. Prvním z nich je, že k radikálním politickým krokům dochází v době krize. Ořesý světových

váleka a Velké hospodářské krize, nemluvě o celé řadě komunistických převratů, vedly k politickým opatřením, která vděčila za mnohé konkrétním kontextům a za jiných podmínek by nemusela být uskutečnitelná — přinejmenším ne ve stejném rozsahu. Druhé poučení je ještě přímočejší: přinejmenším krát docházelo vlivem prudkých otřesů, které buď slovkem nedokázal ovládat, nebo nyní dalece přesahuji možnosti jakéhokoli uskutečnitelného politického programu. V dnešním světě už nefunguje žádný z nejučinnějších nivalizačních mechanismů. Čtyři jezdcí apokalypsy sesedli z koní. A nikdo, kdo to má v hlavě v pořádku, by nestál o jejich návrat.

Masová válečná mobilizace je už nyní přežitkem. Podobu vojenských konfliktů odjakživa zásadní měrou utvářela technologie. Někdy to nahraňovalo rytířstva, jindy byla výhoda na straně levné masy pěšího vojska. Masové národní armády na Západě vystřídaly žoldněře v raném novověku, kdy dozrál korol v době Francouzské revoluce a vyvrcholila milionovými armádami, které bojovaly v obou světových válkách. Od té doby lze opět pozorovat opačný trend v podobě přesunu od kvantitivy ke kvalitě. Atomové zbraně opět překonaly masovou konvenční válku už ve druhé polovině čtyřicátých let 20. století, i když v praxi přetrvávala v méně závažných konfliktech a ve střetech probíhajících mezi zeměmi či za účasti zemí bez jaderných zbraní. Branná povinnost je na ústupu a stále častěji ji nahrazují dobrovolné sbory vojáků z povolání schopných ovládat vyspělejší techniku.

V relativně nepoččetně hrstce vyspělých zemí, které nadále pokračují ve vojenských operacích, je vojenská služba často oddělená od hlavního proudu společnosti a nivalizační „mobilizační efekty“ už odezněly. Zvýšení daní kvůli válce bylo ve Spojených státech naposledy přijato bez větší diskuse v roce 1950. Daňový zákon z roku 1964 přinesl největší snížení daní v dějinách Ameriky do roku 1981, a to v době, kdy stále ještě platila branná povinnost a vojenské aktivity ve Vietnamu nabíraly na obrátkách. Prudký růst vydávají na arimádu v osmdesátých letech i během invazí do Afghánistánu a Iráku v první dekádě 21. století přitom v USA doprovázelo snížení daní spolu s růstem příjmové i majetkové nerovnosti, tedy pravý opak toho, k čemu došlo během obou světových válek. Totéž platilo i pro Velkou Británii před válkou o Falklandy v roce 1982 a po ní.

Nedávné konflikty sice měly poměrně skromný rozsah, nebo v případě studentů války nikdy nevyšly v otevřený střet, ale ani větší válka, pokud by vůbec někdy vypukla, by nejspíš tento trend v následujících desetiletích by vůbec nevrátila. Lze si jen těžko představit, jak by i největší možný konflikt kromě nezvrátla. Lze si jen těžko představit, jak by i největší možný konflikt kromě termomukleární války, tzn. regulérní konvenční válka mezi USA a Čínou, mohla efektivně využít vojska obřích proporcí. V tichomořské válce už před víc než sedmdesáti lety dostávaly přednost drahé lodě a letectvo před početnými pěšími oddíly, a jakýkoli budoucí boj v této oblasti by zahrnoval v první řadě letectvé a námořní jednotky, řízené střely, druzičice a nejrůznější formy kybernetické a námořní válčení, které se nijak zvlášť nespojují s masovou mobilizací. Totéž platí i pro krajinu možnost v podobě jaderné války. Rusko nyní snižuje počty branců pro krajní možnost v podobě jaderné války. Rusko nyní snižuje počty branců ve prospěch dobrovolníků a velká většina zemí Evropské unie už zrušila brannou povinnost v plném rozsahu. Indie a Pákistán, dva další potenciální účastníci rozsáhlých válečných konfliktů, také spoléhají na dobrovolníky. Dokonce i Izrael, jehož vojenský potenciál dalece převyšuje možnosti čím dál nestabilnějších sousedních zemí, uvažuje o eventuelním přechodu na tento režim.

V konečném důsledku zkrátka a dobře není jasné, čeho by se dalo dosáhnout na bojištích 21. století s pomocí rozsáhlých pěších armád. Nynější prognozy povahy budoucích bojů se točí kolem „robotové techniky, chytré výzbroje, všudy přítomného snímání a extrémní propojenosti spolu s potenciálně zásadním dopadem kybernetického válčení“. Bojujících osob bude méně, ale zato s vyšší výkonností a tělesnými i kognitivními dispozicemi rozšířenými o exoskelety, implantáty a nakonec snad i genetická vylepšení. O bojiště se budou dělit s roboty nejrůznějších tvarů a velikostí od jedinců o velikosti hmyzu až po exempláře rozměrů automobilu, a kromě zbraní na principu usměrňované energie, jako jsou lasery a mikrovlnné paprsky, budou vyba-veny také silovými štíty. Miniaturizace zbraní umožní přesné zaměření cíle na úrovni konkrétních jednotlivců, které nahradí nahodilejší plošné užití hrubé síly, a živí piloti možná už nebudou v éře vysokorychlostních výškových bezpilotních letounů vůbec zapotřebí. Tyto scénáře, na honu vzdálených bezpilotních letounů vůbec zapotřebí. Tyto scénáře, na honu vzdálených dřívějším formám průmyslového válčení, budou dále prohlubovat propast mezi armádami a civilní sférou. Veškeré nivalizační účinky těchto konfliktů tudíž budou patrně posilovat v první řadě finanční trhy, kde podobně jako nedávne globální finanční krize vyvolají otřesy, které sniží objem majetku vlastněného elitními vrstvami jen dočasně a s výhledem na opětovné oživení během několika let.³²²

V podstatě totéž by platilo pro války zahrnující omezené taktické využití atomových bomb v malém měřítku. Jedině regulérní termonukleární válka by mohla zásadněji změnit stávající rozdělení zdrojů. Pokud by se dalo zabránit a klíčová infrastruktura bude v dostatečně míře nepoškozená, vlády a vojenské úřady by zmrazily mzdy, ceny i nájmů, zablokovaly výběr z bankovních účtů nad nezbytnou mez, zavedly přidělový systém na veškeré potraviny, zabavily potřebné zboží, přešly na ten či onen typ centrálního plánování, zabavily cího centralizované rozdělování nedostatkových zdrojů v zájmu válečného úsilí, fungování státní správy a výroby zboží nutného k přežití, přidělovaly by bydlení, a možná by se dokonce uchýlily i k nuceným pracím. Rozložení válečných ztrát na celou ekonomiku je už dlouho jedním z hlavních jaderných cílů figurujících v amerických plánech na „den poté“. Jakákoliv výměna jaderných hlavíc mezi velmocemi na strategické úrovni by zlikvidovala fyzický kapitál v obrovském měřítku a rozvrátila finanční thry. Nejpravděpodobnějším výsledkem by byl nejen dramatický propad HDP, ale i nivelizační přerozdělení dostupných zdrojů a posun od kapitálu k práci.

Nivelizace spojená s katastrofickým scénářem neomezené atomové války by musela dalece přesahovat uvedené prognózy. Šlo by o krajní podobu systémového kolapsu, která by co do závažnosti překonala i dramatická zhroucení starověkých civilizací zmiňovaná v 9. kapitole. Některá soudobá vědecko-fantastická líčení postapokalyptického světa sice popisují vysokou míru nerovnosti mezi těmi, kdo budou ovládat životně důležité nedostatkové zdroje, a deprivovanými většinovými populacemi, ale lepším vodítkem k měřům budoucí „nukleární zimy“ by mohla být zkušenost zcela ožebračkových a méně stratifikovaných komunit po kolapsech známých z přednovověkých dějin. Tento vývoj situace je ale nepravděpodobný. Šíření jaderných zbraní sice může změnit pravidla hry na regionálních bojištích, stále však platí tatáž existenciální rizika, která brání rozpoutání atomové války mezi velmocemi už od padesátých let minulého století. Pouhá existence zásob jaderných zbraní navíc snižuje pravděpodobnost výraznější účasti klíčových regionů, jako jsou Spojené státy nebo Čína, i u konvenčních válek a vytěsňuje konflikt na globální periferie, což zase zmírňuje riziko vzniku vážnějších škod na hlavních světových ekonomikách.⁵⁷³

Zbrojní technologie je však jen jednou stránkou tohoto příběhu. Musíme také brát v úvahu možnost, že lidstvo je nyní mírumilovnější než dříve. Různé

typy důkazů sahajících až do doby kamenné nasvědčují tomu, že průměrná pravděpodobnost úmrtí z násilné příčiny v dlouhodobé historické perspektivě klesá a tento trend pokračuje i nadále. Tento dlouhodobý posun sice zřejmě souvisí se sílící mocí státu a s ním spojenou kulturní adaptací, ale pacifická lidstva nyní začne urychlovat i konkrétnější faktory, o kterém jsme už hovořili. Pokud nedojde k zásadnější změně poměrů, lze očekávat, že stárnutí populace, které už započalo na Západě a k němuž nakonec dojde na celém světě, zvláště relevantní pro vyhodnocování budoucích vztahů mezi USA a Čínou i mezi východoasijskými zeměmi, v mnoha případech procházejícími dramatickým demografickým posunem od mladších skupin k seniorským. Vše to potvrzuje Milanovičovu naději, „že lidstvo, které nyní čelí podobné situaci jako před sto lety, nedopusť, aby se lékem na neduhy nerovnosti stalo kataklizma světové války“.⁵⁷⁴

Další dva jezdcí apokalyptické nivelizace nevyžadují větší pozornost. Transformativní revoluce vyšly z módy ještě definitivněji než masová válečná mobilizace. V 8. kapitole jsem ukázal, že pouhá povstání uspěla málokdy a obvykle nevedla k výraznější nivelizaci. Jedině komunistické revoluce dokázaly zásadní měrou vyrovnat rozdíly v rozložení majetku a příjmů. Masové šíření komunistické nadvlády v letech 1917–1950 však vycházelo z obou světových válek a už nikdy poté se neopakovalo. Následná komunistická hnutí zaštitěná Sovětským svazem zaznamenala jen sporadické úspěchy na Kubě, v Etiopii, Jižním Jemenu a především jihovýchodní Asii do roku 1975, než povadla úplně. Ve druhé polovině sedmdesátých let došlo v Afghánistánu, Nikaragui a Grenadě k posledním skromnějším vítězstvím, která byla buď krátkodobá, nebo politicky umírněná. Rozsáhlejší komunistická povstání v Peru v devadesátých letech byla z větší části potlačena a nepalští maoiisté v roce 2006 ustoupili od občanské války a vstoupili do volební politiky. Socialistické základy trendu neunikla ani Kuba a Severní Korea. Momentálně nejsou na obzoru žádné další levicové převraty a na scéně se zatím neobjevilo žádné alternativní hnutí se srovnatelným nivelizačním potenciálem.⁵⁷⁵

I selhání státu a systémové kolapsy v měřítku popsaném v 9. kapitole jsou nyní velmi vzácným jevem. Nedávné případy selhání státu se vesměs omezují na střední a východní Afriku a okrajové oblasti Středního východu. Index křehkosti státu, který zveřejňuje výzkumné středisko Center for Systemic

Peace, přičli v roce 2014 nejhroší skóre Středoafriké republiky, Jižního Súdánu, Demokratické republiky Kongo, Súdánu, Afghánistánu, Jemenu, Etiopie a Somálsku. Další sedmáct nejlabilnějších zemí se také nachází v Africe nebo na Středním východě, až na jedinou výjimku v podobě Barmy. Rozpad Sovětského svazu a Jugoslávie v první polovině devadesátých let spolu s akčními příjmy nejsou hlavními vřči rozkladným tlakům, ale je krajně nepravděpodobné, že by se stejnou cestou vydaly i nyníjší vyspělé země, a dokonce ani mnohé země rozvojové. Státní instituce v zemích s vysokými příjmy jsou obecně díky novodobému hospodářskému růstu a fiskální expanzi tak mocné a ve společnosti tak hluboce zakořeněné, že brání celkovému zhroucení státních struktur a následné nivelizaci. Selhání státu se navíc i v nejvážnějších výhodněných společnostech často pojí s občanskou válkou, tedy typem silných otrěsů, který obvykle nemívá nivelizační účinky.⁵⁷⁶

Zbývá tedy už jen čtvrtý a poslední jezdec — závažné epidemie. Riziko nových a potenciálně katastrofických chorob není ani zdaleka zanedbatelné. Nakažlivá zoonotická onemocnění, která se šíří ze zvířat na člověka, jsou následkem populačního růstu a kácení pralesí v tropických zemích na vzestupu. Tento přenosový řetězec udržuje i spotřeba masa divoce žijících zvířat. Tímto chov hospodářských zvířat v průmyslovém měřítku usnadňuje mikroorganismům adaptaci na nová prostředí. Stále závažnější hrozbu představuje i využití patogenů pro účely války a bioterorismu. Tytéž faktory, které pomáhají vzniku a šíření nových nakažlivých nemocí, tj. hospodářský rozvoj a globální propojenost, nám však zároveň usnadňují monitorování těchto hrozeb a zasahování proti nim. Účinnými zbraněmi v našem arzenálu jsou rychlé sekvenování DNA, miniaturizace laboratorního vybavení pro využití v terénu a možnost sledovat průběh epidemii pomocí kontrolních středisek a nasazením digitálních nástrojů.

Pro účely této studie jsou zásadně důležité dva body. Zaprvé — cokoli, co by se blížilo relativnímu měřítku největších přednovověkých pandemií zmínovaných v 10. a 11. kapitole, by v dnešním světě vyžadovalo úmrtí stamilionů lidí, což dalece překonává i ty nejpesimističtější scénáře. Navíc je dost dobře možné, že jakákoli budoucí globální epidemie by se omezovala převážně na rozvojové země. I před sto lety, kdy tehdejší léčebné zásahy stěží něco zmožily, přispěla míra příjmu na hlavu k výraznému snížení celkového počtu obětí globální chřipkové pandemie v letech 1918—1920. Dnes by lékařské zásahy

zmiřnily celkový dopad epidemie srovnatelně úporného chřipkového kmene zmiřnily na úmrtnost by byl ještě nevyváženější ve prospěch zemí s vysokými příjmy. Pokud bychom přenesli úmrtnost hlášenou u takzvané španělské chřipky na rok 2004, došlo by k 96 % předpokládaných 50—80 milionů úmrtí na celém světě v rozvojových zemích. S využitím vyspělých zbrojních technologií by se sice dalo vytvořit ještě účinnější onemocnění, ale vypuštění takového patogenu by stěží mohlo být v zájmu akterů operujících na státní úrovni. Bioterorismus na druhé straně může docela dobře mít jen mimální šanci na úspěch, a ještě nižší je pravděpodobnost, že by vyvolal skutečně masovou úmrtnost v národním či ještě širším měřítku.

Druhý bod se týká distribučních hospodářských důsledků budoucích epidemii. Není ani zdaleka jisté, že náhlá katastrofická úmrtnost zaviněná infekční nemocí by snížila příjmovou nebo majetkovou nerovnost jako v agrární epoše. Nejme dokonce schopni ani říct, zda globální chřipková pandemie v letech 1918—1920, která podle odhadů usmrtila 50—100 milionů lidí neboli 3—5 % tehdejší světové populace, měla nějaký výraznější dopad na rozdělení hmotných zdrojů, jelikož probíhala souběžně s nivelizačními následky první světové války. Generické infekce typu chřipky sice dnes mnohem tíživěji postihují chudé, ale nelze z toho jednoduše odvodit třídně specifickou krizi úmrtnosti, která by zvýšila hodnotu málo kvalifikované práce, i kdyby ekonomika jako celek vyvázala z větší části nedotčena. Pokud by soudobá epidemie měla mít skutečně katastrofální průběh a vyžádala si životy stamilionů lidí na celém světě, musela by být přinejmenším v krátkodobé perspektivě nepočetitelná a smrtelná pro všechny bez ohledu na státní hranice a socio-ekonomické spektrum. V takovém případě by však její ničivý dopad na komplexní a vzájemně provázané novodobé ekonomiky s vysoce diferenciovanými trhly práce mohl docela dobře převážit nad jakýmkoli nivelizačními dopady na nabídku pracovních sil a hodnotu kapitálových rezerv. I v mnohem méně integrovaných zemědělských společnostech způsobovaly morové epidemie krátkodobé otrěsy postihující všechny lidi bez rozdílu. Povahu distribučních následků by v dlouhodobé perspektivě utvářely nové metody nahrazování práce kapitálem, jelikož v epidemii postižených ekonomikách by roboti na konec mohli obsadit místa mnoha chybějících pracovníků.⁵⁷⁷

Nemůžeme mít jistotu, že se v nadcházejících letech nedostaví prudké otrěsy, k nimž v dějinách průběžně dochází už od úsvitu civilizace. Vždycky však existuje šance, být sebestmenší, že velká válka nebo nová morová rána

by mohly rozvrátit zavedený řád a přerozdělit příjmy i majetek. To nejlepší, co můžeme dělat, je stanovit nejspornější prognózu, která zní následovně: čtrveřice tradičních nivelizátorů prozatím zmizela ze scény a je nepravděpodobné, že by se v dohledné době vrátila. Toto zjištění vrhá vážné pochybnosti na uskutečnitelnost budoucí nivelizace. Na historických výsledcích se podílejí nejrůznější faktory a dějiny nivelizace nejsou výjimkou, jelikož pochlyby nacionální uspořádání zásadní měrou rozhodovalo o distribučních dopadech kompresních otřesů. Variabilita nátlakových možností vládečů a kapitálových vlastníků umožnila moru zvýšit reálné mzdy v některých společnostech, ale ne v jiných, světové války snížily rozdíly v rozdělení tržních příjmů v některých ekonomikách, zatímco v jiných urychlily ambiciózní přerozdělovací programy, a Maova revoluce sice zlikvidovala „statkáře“, ale také zvýšila nerovnost mezi městy a venkovem.

Za každou známou epizodou výraznější nivelizace byl však vždy jeden zásadní důvod. Jedním zásadním důvodem lze vysvětlit, proč byl John D. Rockefeller v reálné perspektivě o celý řád bohatší než jeho nejbohatší krajané o jednu a dvě generace později, proč Británii z dob zachycených krajanem *Pansní Downton* nahradila společnost s vlivnými odborovými organizacemi a bezplatnou zdravotní péčí pro všechny, proč v industrializovaných státech na celém světě byla propast mezi bohatými a chudými ve třetí čtvrtině 20. století o tolik větší než na počátku, a dokonce i proč starověcí Spartané a Athénané o sto generací dříve tihli k rovnostářským idejím a snažili se je prosadit v praxi. Jedním zásadním důvodem lze vysvětlit, proč čínská vesnice Čang-čchuang-cchun oplývala dokonale rovnostářským rozdělením zemědělské půdy v padesátých letech 20. století, proč dohnoegyptská smetánka musela před 3000 lety pohřbívat své mrtvé v rakvích z druhé ruky nebo nekvalitních materiálů, proč se zbytky římské aristokracie předháněly u papeže se žádostmi o almužnu a následníci mayských náčelníků jedli totéž co plebs a proč proští zemědělníci v Byzanci i raně islámském Egyptě, truhláři v pozdně středověké Anglii nebo nádeníci v raně novověkém Mexiku vydělávali víc a stravovali se lépe než jejich vrstevníci předtím či potom. Ne všechny tyto zásadní důvody jsou stejné, ale ve všech případech vyřůstají ze společného kořene — rozsáhlých prudkých otřesů zavedeného řádu. Perio-
dicke komprese nerovnosti způsobené masovou mobilizací do války, transformativní revolucí, selháním státu nebo pandemií bez výjimky zastihují velké případy nivelizace čisté pokojnou cestou známé z doložených dějin.

Z historie se nedá odvodit, co se bude dít v budoucnosti. Třeba je modernita skutečně jiná. V dlouhodobé perspektivě by alespoň docela dobře být mohla. Možná nás nasměruje k singularitě, kdy všichni lidé splynou do globálně propojeného hybridního biomechanického nadorganizmu a už si nebudou muset dělat starosti s nerovností. Nebo technologický vývoj naopak dovede nerovnost do nových krajností, až oddělí biomechanický a genetický vylepšené elitní vrstvy od obyčejných smrtelníků utiskovaných čím dál tím více mimořádnějšími schopnostmi vládařské třídy. Stejně pravděpodobné však je, že se nic z toho nestane. Možná spějeme k výsledkům, které si zatím ani neumíme představit. I vědecko-fantastický žánr má své meze. Zatím si musíme vystačit se stávajícími mozky a těly i s institucemi jimi vytvořenými. To by naznačovalo, že vyhlídky na budoucí nivelizaci jsou chabé. Pro sociální demokracie v kontinentální Evropě bude udržování a přizpůsobování složitých systémů vysokého zdanění a rozsáhlého přerozdělování stejně těžkým úkolem jako pro nejbogatší asijské demokracie uchování nezvykle spravdivého rozdělení hrubých příjmů ve snaze zamezit dalšímu růstu nerovnosti, která může stoupat jediné pod tlakem, k němuž přispívá i pokračující globalizace spolu s bezprecedentními demografickými zlomy. Je otázkou, zda se jim podaří udržet kurz. Nerovnost už povolna roste všude, což nesporně komplikuje uchování současného stavu. A pokud bude čím dál těžší dosáhnout stabilizace dosavadního rozdělení majetku a příjmů, jakákoli snaha o spravedlivější vyrovnání bude nutně narážet na ještě větší překážky.

Dějiny po tisíce let tékaly mezi dlouhými obdobími rostoucí nebo vysoké a stabilní nerovnosti, mezi nimiž docházelo k prudkým poklesům. Bohaté světové ekonomiky i země, které upadly do područí komunistických režimů, prodělaly jednu z nejvýraznějších nivelizací v doložených dějinách během šesti nebo sedmi desetiletí od roku 1914 do sedmdesátých či osmdesátých let 20. století. Velká část světa od té doby prochází zřejmě dalším dlouhým obdobím — návratem k setrvalé akumulaci kapitálu a koncentraci příjmů. Lze-li soudit z historie, pokojná politická reforma nejspíš nebude stačit na nadcházející úskali, kterých neustále přibývá. Ale co alternativy? My všichni, kdo si ceníme větší hospodářské rovnosti, bychom měli mít na paměti, že se zatím až na vzácné výjimky vždycky rodila v bolestech. Dávejte si pozor na to, co si přejete.